

FUQARO MUXOFAZASI BO'YICHA O'QUV MASHIKLARINI TASHKIL ETISH VA O'TKAZISH

B.Tanirbergenov

Hayot faoliyati xavsizligi o'quv markazi katta o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada fuqaro muhofazasi tizimida o'quv mashqlarini tashkil etish va o'tkazish jarayoni ilmiy-uslubiy asosda yoritilgan. Fuqaro muhofazasi bo'yicha o'quv mashqlari aholini favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga tayyorlashning eng muhim shakllaridan biri hisoblanadi. Maqolada mashg'ulotlarni rejalashtirish, maqsad va vazifalarni belgilash, o'quv mashqlarining turlari, o'tkazish bosqichlari, baholash mezonlari hamda amaliy samaradorlikni oshirish usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar asosida o'quv mashqlarini takomillashtirish yo'llari ham taklif etiladi.*

Kalit so'zlar: *Fuqaro muhofazasi, favqulodda vaziyat, o'quv mashqi, evakuatsiya, signalizatsiya, aholini tayyorlash, amaliy ko'nikma, qutqaruv ishlari, rejalashtirish, simulyatsiya, xavfsizlik qoidalari.*

Bugungi globallashuv va texnologik rivojlanish sharoitida favqulodda vaziyatlar xavfi ortib bormoqda. Tabiiy ofatlar (zilzila, suv toshqini, ko'chki), texnogen avariylar (portlash, yong'in, kimyoviy zaharlanish), biologik xavflar (epidemiya) hamda ijtimoiy xavf-xatarlar inson hayoti va jamiyat barqarorligiga katta tahdid tug'diradi. Shu sababli fuqaro muhofazasi tizimi doirasida aholining tayyorgarligini oshirish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Fuqaro muhofazasi bo'yicha o'quv mashqlari aholini, tashkilot va muassasa xodimlarini favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilishga, tezkor qaror qabul qilishga, o'zini va boshqalarni himoya qilishga o'rgatadi. Nazariy bilimlar amaliy mashqlar bilan mustahkamlanmasa, favqulodda vaziyat paytida odamlar sarosimaga tushishi va noto'g'ri harakat qilishi ehtimoli yuqori bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida bu jarayon O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 9-sentabrdagi 754-son qarori bilan tasdiqlangan "Aholining barcha qatlamlarini favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga va fuqaro muhofazasi sohasida tayyorlash tartibi to'g'risidagi Nizom" asosida amalga oshiriladi. Ushbu Nizom aholini tabiiy, texnogen va ekologik favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilishga, qutqaruv ishlari va himoya choralari bo'yicha tayyorlashni belgilaydi.

Asosiy tushunchalar va o'quv mashg'ulotlari turlari

Nizomda quyidagi asosiy shakllar belgilangan:

- Obyekt o'quv mashg'ulotlari — korxona, tashkilot rahbarlari, qutqaruv tuzilmalari va oddiy xodimlar uchun nazariy tayyorgarlikning asosiy shakli. Favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish, himoya vositalaridan foydalanish bo'yicha darslar o'tkaziladi.

- Maxsus-taktik o'quv mashqlari — qutqaruv tuzilmalari va fuqaro muhofazasi bo'linmalarini real qutqaruv ishlari (yong'in o'chirish, evakuatsiya, kimyoviy himoya) bajarishga tayyorlashning eng samarali shakli. Amaliy harakatlar, simulyatsiyalar bilan o'tkaziladi.

- Kompleks o'quv mashqlari — ishlab chiqarishni to'xtatmasdan, rahbarlar, qutqaruv guruhlar va xodimlar ishtirokida favqulodda vaziyatdagi butun kompleks tadbirlarni bajarishga tayyorlash. Eng keng qamrovli shakl.

- Qo'mondonlik-shtab o'quv mashqlari — FVDT (Favqulodda vaziyatlar davlat tizimi) rahbarlari va boshqaruv organlarini rahbarlik qilishga tayyorlashning oliy shakli. Shtab darajasida, xaritalar, aloqa vositalari bilan o'tkaziladi.

Tashkil etish va o'tkazish tartibi (bosqichlar)

O'quv mashg'ulotlari yillik reja asosida tashkil etiladi. Asosiy bosqichlar:

Rejalashtirish

- Favqulodda vaziyatlar vazirligi (FVV), mahalliy hokimiyatlar va tashkilot rahbarlari yillik, choraklik rejalar tuzadi.

- Mavzu, maqsad, ishtirokchilar soni, vaqt, joy va kerakli kuch-vositalar belgilanadi.

- O'ta muhim obyektlarda (masalan, kimyo zavodlari, suv omborlari) aholi ham jalb qilinadi.

Tayyorgarlik

- Instruktorlar tayinlanadi (FVV mutaxassislari, Fuqaro muhofazasi instituti o'qituvchilari).

- Dastur tasdiqlanadi: nazariy qism (ma'ruzalar, videofilmlar), amaliy qism (himoya vositalari sinovi, evakuatsiya yo'llari).

- Joy tayyorlanadi: poligon, korxona hududi, maktab, yoki maxsus o'quv markazi.

- Materiallar: gaz niqoblari, o'quv qurollari, aloqa vositalari, birinchi yordam vositalari.

O'tkazish

- Nazariy qism: Signal tizimi, favqulodda vaziyat turlari, harakat qoidalari, birinchi tibbiy yordam.

- Amaliy qism: Evakuatsiya mashqlari, himoya vositalaridan foydalanish, qutqaruv ishlari simulyatsiyasi (masalan, "kimyoviy sizish" yoki "zilzila" taqlidi).

- Vaqt davomiyligi: obyekt mashg'ulotlari — bir necha soat, maxsus-taktik — 6 soatgacha, kompleks — 24 soatgacha, qo'mondonlik-shtab — 3 kecha-kunduzgacha.

Yakunlash va tahlil

- Harakatlar baholanadi, xatolar muhokama qilinadi.

- Hisobot tuziladi (FVV ga taqdim etiladi).

- Ishtirokchilarga baho beriladi, sertifikat yoki tavsiyanoma beriladi.

- Kamchiliklar keyingi mashqlarda bartaraf etiladi.

Chastotali (davriylik)

- Qo'mondonlik-shtab mashqlari: Respublika/viloyat darajasida — 5 yilda 1 marta (3 kecha-kunduz); tuman darajasida — 3 yilda 1 marta; tashkilotlarda — yilda 1 marta (1 kecha-kunduz).

- Maxsus-taktik mashqlari: Oddiy tashkilotlarda — 3 yilda 1 marta (6 soatgacha); o'ta muhim obyektlarda — yilda 1 marta.

- Kompleks mashqlari: 200+ xodimli tashkilotlarda — 2 yilda 1 marta (24 soatgacha); qolganlarda — 2 yilda 1 marta (6 soatgacha).

- Obyekt mashg'ulotlari: Doimiy (har oy yoki chorakda).

- Har haftaning chorshanba kuni — profilaktika tadbirlari (seminarlar, suhbatlar).

Kimlar mas'ul va kimlar qatnashadi?

- Umumiy mas'ul: Favqulodda vaziyatlar vazirligi (tashkiliy-metodik rahbarlik, nazorat).

- Mahalliy darajada: Hokimiyatlar, korxona rahbarlari, ta'lim muassasalari rahbarlari.

- Qatnashuvchilar:

- Ishchi-xizmatchilar (ish joyida).

- O'quvchilar, talabalar (dars va musobaqalarda, "Yosh qutqaruvchi" musobaqalari).

- Band bo'lmagan aholi (mahalla o'quv punktlarida, suhbatlar orqali).

- Rahbarlar — malaka oshirish kurslarida (3 yilda 1 marta).

Qo'shimcha talablar

- O'quv jarayonida zamonaviy texnologiyalar (masofaviy o'qitish, simulyatorlar) qo'llaniladi.

- Ishtirokchilarning ish haqi saqlanadi.

- Fuqarolarning huquqlari: bilim olish, himoya vositalaridan foydalanish, zararni qoplash.

- Majburiyatlari: ogohlantirish signallarini bilish, birinchi yordam ko'rsatish.

Xulosa

Fuqaro muhofazasi bo'yicha o'quv mashqlarini tashkil etish va o'tkazish favqulodda vaziyatlarda aholi xavfsizligini ta'minlashning eng muhim omillaridan biridir. O'quv mashqlari fuqarolarda amaliy ko'nikma, tezkor harakat qilish, jamoaviy hamkorlik va psixologik tayyorgarlikni shakllantiradi. Mashqlarni rejalashtirish, tayyorlash, o'tkazish, tahlil qilish va takomillashtirish bosqichlari asosida olib borish yuqori natijaga erishish imkonini beradi.

Fuqaro muhofazasi mashqlarini yanada samarali tashkil etish uchun quyidagi takliflar beriladi:

Har bir muassasada yil davomida kamida 2–3 marotaba amaliy o'quv mashqlari o'tkazish.

O'quv mashqlarini real sharoitga yaqinlashtirish va simulyatsiya elementlarini kiritish.

Aholi, talaba va o'quvchilarni yoshiga mos tarzda favqulodda vaziyatga tayyorlash bo'yicha maxsus dasturlar ishlab chiqish.

Mashqlar natijalarini baholash uchun aniq mezon va monitoring tizimini joriy etish.

Zamonaviy texnologiyalar (mobil ilovalar, virtual treninglar, video qo'llanmalar) asosida o'qitish jarayonini takomillashtirish.

ADABIYOTLAR.

1. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). Emergency Response Preparedness Guide. – New York, 2017.
2. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). First Aid Manual. – Geneva, 2020.
3. Federal Emergency Management Agency (FEMA). Emergency Management Training and Exercise Guide. – Washington, 2018.
4. ISO 22320:2018. Security and resilience – Emergency management – Guidelines for incident management. – International Organization for Standardization, 2018.
5. ISO 22398:2013. Societal security – Guidelines for exercises. – ISO, 2013.

6. Alexander D. Principles of Emergency Planning and Management. – Oxford: Oxford University Press, 2016.
7. Haddow G., Bullock J., Coppola D. Introduction to Emergency Management. – 6th Edition. – Butterworth-Heinemann, 2017.
8. Coppola D. Introduction to International Disaster Management. – Oxford: Elsevier, 2015.
9. Lindell M., Perry R. The Protective Action Decision Model: Theoretical Modifications and Additional Evidence // Risk Analysis Journal. – 2018. – Vol. 38(2). – P. 342–356.
10. McLoughlin D. A Framework for Integrated Emergency Management // Public Administration Review. – 2016. – Vol. 76. – P. 165–172.
11. Smetanin V. Osnovy grazhdanskoy oborony: Uchebnik. – Moskva: Akademiya, 2015.
12. Popov A. Bezopasnost jiznedeyatelnosti i grazhdanskaya oborona. – Moskva: INFRA-M, 2018.
13. Kireev V. Organizatsiya uchebno-trenirovochnykh zanyatij po grazhdanskoy oborone. – Sankt-Peterburg, 2017.